

Питання щодо надання правової допомоги потерпілим регулюються у правових актах у значно менших обсягах. Так, 29 листопада 1985 року Організацією Об'єднаних Націй прийнята Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою [8], а Європейський суд з прав людини право на правову допомогу визнає не лише у межах конкретного судового розгляду кримінального провадження, але й поза ініційованою судовою процедурою [9, с. 69]. Це означає, що право на правову допомогу гарантується будь-якій особі, у тому числі й постраждалому від злочину, ще до виникнення процесуальних правовідносин. Важливість дослідження змісту поняття «міжнародна правова допомога» зростає з огляду на прийняття і дію чинного КПК України, що покликано врегульовувати процесуальні питання співробітництва національних правоохоронних органів із зарубіжними колегами у ході здійснення кримінального провадження. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список бібліографічних посилань: 1. Шаталюк С. Д. Запровадження міжнародних стандартів надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Наукові праці. Політологія*. 2012. Вип. 170, т. 182. С. 92–97. 2. Кравченко О. А. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2011. 22 с. 3. Шупилов В. П. Международная правовая помощь по уголовным делам. *Советское государство и право*. 1974. № 3. С. 85–91. 4. Шумна Л. П. Соціальне обслуговування: загальноновизнані міжнародні стандарти. *Право та державне управління*. 2013. № 1 (10). С. 56–59. 5. Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : учеб. пособие. СПб., 1999. 112 с. 6. Конституции зарубежных государств / сост. В. В. Маклаков. М. : БЕК, 1996. 432 с. 7. Варфоломеева Т. В., Святоцький О. Д. Історія адвокатури України. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 432 с. 8. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : від 29.11.1985 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114 (дата зверення: 15.10.2018). 9. Правовые и социальные проблемы защиты жертв преступлений : сб. нач. тр. и норматив. материалов. / науч. ред. и сост. А. Д. Бойков. М., 1997. 121 с.

Одержано 17.10.2018

УДК 343.983.7

Олена Володимирівна МАТАРИКІНА,

завідувач сектору молекулярно-генетичних досліджень
відділу біологічних досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

АКТУАЛЬНІСТЬ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВИРІШЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ

В теоретичній криміналістиці ідентифікація займає важливе місце серед загальнотеоретичних питань, насамперед тому, що вона є науковою базою для вивчення основних її напрямків. Практична діяльність, а саме розслідування правопорушень, в питаннях встановлення істини зазвичай спирається на вирішення ідентифікаційних завдань.

В криміналістичній ідентифікації практичні дослідження надають можливість виявлення та реєстрацію таких ознак та властивостей об'єкта, які можна вважати індивідуальними. В судовій медицині в ролі індивідуальних ознак особи традиційно виступали біохімічні маркери. До них відносяться антигенні характеристики виділень та тканин організму, а також ізоформи ряду ферментів, які визначаються при дослідженні слідів на речових доказах, виділеннях або тканинах тіла людини.

Індивідуалізуючі можливості маркерних систем залежать від ступеня їх варіабельності та кількості варіантів в популяції. Чим ці значення більше, тим вище специфічність маркера, а значить, його здатність виділяти конкретний об'єкт серед інших, навіть подібних за іншими ознаками [1, с. 2].

Практично у всіх біохімічних маркерів індивідуалізуючий потенціал виявляється недостатньо високим для позитивної ідентифікації. Наприклад, класичні серологічні маркери –антигени системи АВ0, зустрічаються у кожного третього або четвертого індивідуума. Очевидно, що ймовірність їх випадкового збігу у різних осіб досить велика.

Таким чином, біохімічні маркери є групоспецифічними й тому ототожнення якщо і можливе, то з використанням багатьох різних систем, кожна з яких, якщо взяти окремо, має лише відносне значення. Це означає, що існуючі методики класичного біохімічного та імунологічного аналізу, які використовуються для отримання експертних оцінок при судово-біологічній ідентифікації особи, здатні лише виключати з достатнім ступенем достовірності приналежність біологічного матеріалу, який досліджується, конкретній особі. Позитивна ідентифікація несе умовний характер й обмежується констатацією тільки групової приналежності біологічних об'єктів.

Нові досягнення молекулярної біології відкрили нові шляхи вирішення проблеми судово-медичної ідентифікації особи, забезпечивши можливість виявлення індивідуалізуючих ознак особи на рівні генотипичної ідентифікації.

Молекулярно-генетичний ідентифікаційний аналіз дозволяє досліджувати особливі ділянки ДНК, строго специфічні для кожного індивідуума, та отримати таким чином унікальне генетичне «відображення» людини, яке неможливо ні приховати, ні змінити, ні підробити. Індивідуалізуючі ознаки, які визначаються на рівні ДНК, характеризуються майже абсолютною стійкістю, тобто зберігаються в організмі людини незмінними все її життя, та є незмінними в її біологічних слідах. Тому ідентифікаційна значимість генетичних ознак є надзвичайно високою [2, с. 3; 3, с. 5].

ДНК-типунання на сьогодні стало найбільш доказовим методом аналізу біологічного матеріалу при проведенні судово-медичної ідентифікаційної експертизи.

У першу чергу мова йде про ідентифікацію осіб при розслідуванні тяжких злочинів, таких як вбивства, зґвалтування, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, а також інших злочинів, які потребують судово-медичного дослідження речових доказів.

В останні роки, у зв'язку зі складною ситуацією, що склалася на території нашої держави, постійно зростаючого рівня криміногенності, та у зв'язку з озброєними конфліктами та терористичними актами, виникла необхідність в розслідуванні не менш тяжких злочинів, пов'язаних з викраденням людей, замовними вбивствами а також проведення розслідувань за фактами виявлення невпізнаних трупів.

На даний час функціонуючі молекулярно-генетичні лабораторії Експертної служби МВС України, оснащені сучасним обладнанням, яке не поступається аналогічному у лабораторіях по всьому світі, сприяють якості, об'єктивності та всебічності розслідувань.

Одним з найважливіших аспектів є можливість використання криміналістичних обліків генетичних ознак людини з інформаційно-пошуковими автоматизованими системами. Автоматизовані обліки призначені для накопичування та зберігання отриманих в процесі дослідження даних, з метою подальшої перевірки шляхом порівняння їх з тими даними, що вже зберігаються в базі.

Технологія генетичної індивідуалізації, яка виникла на базі новітніх досягнень академічної біологічної науки, спочатку лише позначила перспективи, вказала нові можливі та шляхи вирішення цілого ряду спеціальних задач у різноманітних біологічних науках а також в сучасній криміналістиці. Очевидно, що реалізація цих можливостей неминуче зажадала подальших поглиблених розробок, модифікацій й адаптування методу в руслі кожного конкретного напрямку. Що стосується судово-медичних аспектів генетичної ідентифікації, то експертний ідентифікаційний аналіз стрімко продовжує свій розвиток вже не тільки як область молекулярно-генетичних досліджень, але й як елемент комплексного криміналістичного знання, яке направлено на розслідування й розкриття злочинів.

Список бібліографічних посилань: 1. Иванов П. Л. Индивидуализация человека и идентификация личности: молекулярная биология в судебной медицине. *Вестник Российской академии наук*. 2003. Т. 73, № 12. С. 1085–1097. 2. Пименов М. Г., Культин А. Ю., Кондрашов С. А. Научные и практические аспекты криминалистического ДНК-анализа : учеб. пособие. М. : ГУ ЭКЦ МВД России, 2001. 144 с. 3. Перепечина И. О. Генетическая идентификация личности в судебно-медицинской экспертизе. *Гражданин и право*. 2002. № 5. С. 33–45.

Одержано 16.10.2018

УДК 343.415

Тетяна Петрівна МАТЮШКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
криміналістики та судової експертології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-4581>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

За даними Громадянської мережі ОПОРА, отриманими від Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102», всього по Україні в журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події зареєстровано 8220 подій, пов'язаних із виборчим процесом на чергових місцевих виборах 2015 року. В той же час, Національною поліцією України (далі – НП України) на чергових місцевих виборах 2015 р. було розпочато лише 478 досудових розслідувань за статтями 157-160 Кримінального кодексу України (далі – КК України), якими встановлюється відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян. Тільки 68 кримінальних проваджень з обвинувальними актами направлені до суду, значна частина решти вже закрита без звернення до суду [1].

Окрім того, опитування громадської думки, проведене у 2017 році GfK Ukraine в рамках проекту Ради Європи «Реформа виборчої практики в Україні», свідчить про вкрай низький рівень довіри до правоохоронних органів та судів. Зокрема, рівень довіри до НП України становить 4,3 бали (за 10-бальною шкалою), до органів прокуратури – 3,11, до судів – 2,83. Серед основних причин неефективності правоохоронних органів у протидії порушенням на виборах опитані називають корупцію, некомпетентність і залежність слідчих від політиків, чії справи вони розслідують [2]. Зазначене вказує на проблемні аспекти розслідування виборчих злочинів, що потребують подолання.

Перш за все слід відмітити, що швидкоплинність виборчого процесу вимагає оперативного реагування на виборчі порушення. Але велика кількість останніх у обмежений період часу – під час виборчого процесу – зумовлює значну завантаженість слідчих та інших працівників правоохоронних органів, що значно уповільнює реагування на повідомлення про досліджувані правопорушення. До того ж слід відмітити, що хоча у період виборів зазначені особи додатково залучаються для охорони публічного порядку на виборчих дільницях, переважна більшість з них не вважає себе відповідальною за протидію кримінальним правопорушенням проти виборчих прав громадян, за забезпечення виявлення і вилучення доказів їх вчинення тощо.

Значні труднощі у розслідуванні злочинів проти виборчих прав громадян виникають також і через бланкетний характер значної частини відповідних статей КК України, що вимагає від слідчих, прокурорів та суддів ґрунтовних знань виборчого законодавства. Зокрема, щодо виборчих документів, перелік яких визначений у кількох нормативно-правових актах, що вимагає від слідчих ретельного їх вивчення. Так, згідно ч. 2 ст. 158 КК України до виборчих документів віднесені виборчий бюлетень, бюлетень для голосування на референдумі, протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, про підсумки голосування на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму та інші документи, які відповідно до законодавства відносяться до виборчих [3]. У п. 4 ст. 88 Закону України «Про вибори Президента України» також зазначені такі виборчі документи, як контрольні талони виборчих бюлетенів, попередні та уточнені списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог виборчого законодавства [4]. Певні зразки і форми виборчої документації також визначає і Центральна виборча комісія [5].

Наступна проблема у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти виборчих прав громадян пов'язана із тим, що суб'єкти виборчого процесу повідомляють правоохоронців про злочини уже після встановлення результатів голосування та з'ясування про наявність мінімального відриву у голосах між кандидатами. Реагування на ці заяви, які, як правило, не підкріплюються документальними джерелами з дільничних чи територіальних виборчих